

Anita Abramowska-Kmon*

ZADOWOLENIE Z ŻYCIA OSÓB STARSZYCH W POLSCE W ŚWIETLE WYNIKÓW *DIAGNOZY SPOŁECZNEJ 2011*

Abstrakt: Głównym celem referatu była prezentacja wyników analiz subiektywnego zadowolenia z życia osób starszych w Polsce, a także próba określenia ich determinant. Do analiz wykorzystano dane z badania „*Diagnoza Społeczna – warunki i jakość życia Polaków*” – runda 2011. Wyniki analiz pokazały, że mężczyźni w wieku 60 lat i więcej odznaczali się wyższym zadowoleniem z życia niż kobiety w tym samym wieku. Subiektywna satysfakcja z życia maleje wraz z wiekiem wśród kobiet, zaś dla mężczyzn odnotowano przeciwny kierunek zmian. Osoby starsze najbardziej były zadowolone z dziedzin życia związanych z życiem rodzinnym (z dzieci, małżeństwa, ze stosunków z najbliższymi w rodzinie), zaś najmniej zadowolone były z sytuacji w kraju, perspektyw na życie, stanu zdrowia, życia seksualnego i sytuacji finansowej własnej rodziny. Poziom wykształcenia i stan zdrowia (mierzony niepełnosprawnością) miały największy wpływ na poczucie szczęścia wśród osób starszych. Generalnie osoby z wykształceniem wyższym mają dużo większe szanse odczuwania szczęścia niż osoby o niższych kategoriach wykształcenia. Osoby bez niepełnosprawności charakteryzują się wyższym prawdopodobieństwem bycia szczęśliwymi niż osoby niepełnosprawne. Szanse bycia szczęśliwym były większe dla osób pozostających w związkach niż dla tych bez współmałżonka.

Słowa kluczowe: osoby starsze, zadowolenie z życia, poczucie szczęścia, satysfakcja z życia

Wprowadzenie

Proces starzenia się ludności i jego możliwe wielorakie konsekwencje są szeroko dyskutowane nie tylko w piśmiennictwie naukowym, ale także w różnego rodzaju mediach i polityce. Sporo miejsca poświęca się także samej zbiorowości osób starszych, która, co warto podkreślić, nie jest jednorodna. Na heterogeniczność populacji osób starszych składają się charakterystyki jednostek, takie jak płeć, wiek, stan cywilny, sytuacja rodzinna, poziom wykształcenia, stan zdrowia, aktywność zawodową. Te cechy wpływają także na zróżnicowanie zbiorowości osób starszych według statusu materialnego, stopnia zadowolenia z życia, poczucia osamotnienia, zapotrzebowania na opiekę, usługi zdrowotne czy stopień ich zaspokojenia.

---

* Szkoła Główna Handlowa, Instytut Statystyki i Demografii

Wyniki analiz dotyczące różnic w zadowoleniu z życia lub poczuciu szczęścia między kobietami i mężczyznami nie są jednoznaczne. Niektóre z nich wskazują, że kobiety są bardziej zadowolone z życia niż mężczyźni [np. Blanchflower, Oswald, 2004], inne zaś pokazują przeciwną relację [np. Böhnke, Kohler, 2010]. Wydaje się, że może to być związane z innymi charakterystykami wpływającymi na zadowolenie z życia kobiet np. gorszym stanem zdrowia, mniejszymi dochodami i niższym poziomem wykształcenia. Zakłada się, że satysfakcja z życia wśród osób starszych maleje wraz z wiekiem, głównie z powodu pogorszenia się stanu zdrowia. Niemniej jednak rezultaty badań empirycznych w tym zakresie dostarczają niejednoznacznych wniosków. Większość analiz pokazuje, że satysfakcja życiowa początkowo maleje wraz z wiekiem, a następnie rośnie¹ [por. np. Blanchflower, Oswald, 2004; Böhnke, Kohler, 2010; Helliwell, 2003]. Sytuacja rodzinna oraz stan cywilny także różnicują zadowolenie z życia wśród osób starszych. Ogólnie rzecz biorąc osoby starsze mieszkające ze współmałżonkiem/partnerem są bardziej zadowolone z życia niż te pozostające bez współmałżonka/partnera (nawet jeśli mieszkają z innymi osobami) [por. np. Blanchflower, Oswald, 2004; Böhnke, Kohler, 2010; Stuart-Hamilton, 2006; Waite, 2009]. Rozwód, separacja czy owdowienie znacząco obniżają satysfakcję życiową, nawet jeśli weźmie się pod uwagę pogorszenie sytuacji finansowej jednostki na skutek takiego zdarzenia. Stan zdrowia (mierzony obiektywnie jak i subiektywnie) jest kolejną cechą silnie różnicującą zadowolenie z życia [Heukamp, Ariño, 2010; Stuart-Hamilton, 2006]. Problemy zdrowotne (niepełnosprawność, różne schorzenia) obniżają subiektywny dobrostan osób starszych. Wyższy poziom wykształcenia i pośrednio związana z nim korzystna sytuacja finansowa wpływają pozytywnie na subiektywną satysfakcję z życia seniorów [Blanchflower, Oswald, 2004; Böhnke, Kohler, 2010]. Wyniki analiz pokazują także, że osoby zaangażowane w różne formy aktywności społeczno-kulturalnej wydają się być bardziej zadowolone z życia niż pozostałe. Podobnie osoby starsze, które mogą polegać na wsparciu od rodziny lub przyjaciół deklarują większą satysfakcję z życia niż te bez wsparcia [Böhnke, Kohler, 2010; Heukamp, Ariño, 2010].

Głównym celem referatu jest przedstawienie wyników analiz subiektywnego zadowolenia z życia osób starszych w Polsce, a także próba określenia ich determinant. Do analiz wykorzystano dane z badania „*Diagnoza Społeczna – warunki i jakość życia Polaków*” – runda 2011. W części drugiej opracowania przedstawiono źródło danych oraz metodę analizy. W kolejnej opisano zadowolenie z całego dotychczasowego życia i poczucie szczęścia osób starszych. Część czwarta zawiera wyniki analiz satysfakcji osób starszych z poszczególnych aspektów i dziedzin życia. W części piątej zaprezentowano wyniki modelu

¹ Inaczej mówiąc przyjmuje kształt litery U z minimum około 40 roku życia.

regresji logistycznej ze zmienną binarną opisującą poczucie szczęścia, który wykorzystano do określenia indywidualnych determinant satysfakcji z życia osób starszych. Referat kończy podsumowanie.

Dane i metoda analizy

Do analiz zadowolenia z życia osób starszych w Polsce wykorzystano dane pochodzące z badania *Diagnoza Społeczna 2011*². Ostateczna baza danych zawierała informacje o 7000 osób w wieku 60 lat i więcej. Strukturę próby według podstawowych cech społeczno-demograficznych przedstawiono w tabelicy 1. Kobiety stanowiły 60% badanej zbiorowości osób starszych. Najbardziej liczną była grupa osób w wieku 60-64 lata (29% badanej populacji w wieku 60 lat i więcej). Mieszkańcy miast stanowili prawie 64% badanej próby. Osób pozostających w związkach było najwięcej (53%), mniej – osób owdowiałych (37%). Osoby stanu wolnego (kawaler/panna) oraz rozwiedzione lub w separacji stanowiły po 5% badanej zbiorowości. Jedna trzecia osób w wieku 60 lat i więcej mieszkała tylko ze współmałżonkiem, zaś ponad 28% – samotnie. Pozostałe osoby mieszkają z dziećmi. Osoby z wykształceniem wyższym i policealnym tworzyły 14% ostatecznej próby, zaś osób z wykształceniem średnim było 25,5%. Co piąta osoba w wieku 60 lat i więcej posiadała wykształcenie zasadnicze zawodowe lub gimnazjalne, zaś osoby z wykształceniem podstawowym i niższym stanowiły ponad 40% badanej zbiorowości. Osoby niepełnosprawne stanowiły 28% badanej populacji osób starszych.

Do określenia indywidualnych determinant subiektywnego zadowolenia z życia wśród osób starszych zastosowano model regresji logistycznej dla zmiennej binarnej opisującej poczucie szczęścia. Na podstawie informacji opisujących poczucie szczęścia w momencie badania³ utworzono następującą zmienną zero-jedynkową z kategoriami: 1 – szczęśliwy (odpowiadający wartościom ‘bardzo szczęśliwy’ i ‘dość szczęśliwy’ zmiennej oryginalnej), 0 – nieszczęśliwy (dla kategorii ‘niezbyt szczęśliwy’ i ‘nieszczęśliwy’). Model regresji logistycznej można zapisać jako [por. np. Green, 1997; Gruszczyński, 2001]:

² Jest to badanie panelowe dotyczące warunków i jakości życia Polaków. Dotychczas zrealizowano 6 rund tego badania (2000, 2003, 2005, 2007, 2009 i 2011). Więcej informacji można znaleźć w: [Czapiński, Panek, 2011]

³ Dokładne brzmienie tego pytania było następujące: „Biorąc wszystko razem pod uwagę, jak ocenił(a)by Pan/Pani swoje życie w tych dniach – czy mógłby Pan/mogłaby Pani powiedzieć, że jest:?” z możliwymi odpowiedziami: 1- bardzo szczęśliwy, 2-dość szczęśliwy, 3-niezbyt szczęśliwy, 4- nieszczęśliwy.

$$P(Y=1) = \frac{e^Z}{1+e^Z} = \frac{1}{1+e^{-Z}} A$$

gdzie .

$$Z = \alpha_0 + \alpha_1 X_1 + \alpha_2 X_2 + \alpha_3 X_3 + \dots$$

Zmiennymi objaśniającymi były: płeć (ref. mężczyzna), wiek (5-letnie grupy wieku, ref. 60-64 lata), poziom wykształcenia (ref. podstawowe i niższe), stan cywilny (ref. kawaler/panna), sytuacja rodzinna (ref. samotny), stan zdrowia (ref. bez niepełnosprawności), miejsce zamieszkania (ref. miasto).

Tablica 1

Struktura próby według płci, wieku, miejsca zamieszkania, stanu cywilnego, sytuacji rodzinnej, poziomu wykształcenia i niepełnosprawności, w procentach

	mężczyźni	kobiety	Ogółem
	39,9	60,1	100
Grupa wieku			
60-64	33,6	26,4	29,3
65-69	18,1	17,9	18,0
70-74	18,6	20,0	19,4
74-79	15,1	17,2	16,4
80-84	9,7	11,6	10,9
85 lat i więcej	4,8	6,9	6,0
miejsce zamieszkania			
Miasto	63,1	64,2	63,8
Wieś	36,9	35,8	36,2
stan cywilny			
kawaler/panna	4,9	4,7	4,8
żonaty/zamężna ¹	73,8	39,5	53,2
wdowiec/wdowa	16,7	50,0	36,8
rozwidziony/rozwidziona ²	4,6	5,7	5,3
sytuacja rodzinna (typ gospodarstwa domowego)			
Samotnie	16,1	37,2	28,5
tylko z małżonkiem	44,0	26,9	33,9
tylko z małżonkiem i dziećmi	20,3	9,7	14,1
tylko z dziećmi	2,6	9,5	6,7
z rodziną dziecka	2,6	6,4	4,8
w gosp. Wielorodzinnym	13,6	10,0	11,5
poziom wykształcenia			
Podstawowe i niższe	31,4	46,8	40,7
zasadnicze zawodowe i gimnazjum	29,5	13,5	19,8
Srednie	24,3	26,2	25,5
wyższe i policealne	14,8	13,5	14,0
Niepełnosprawność			
Sprawny	69,6	73,4	71,9
Niepełnosprawny	30,4	26,6	28,1

Uwaga: odsetki sumują się do 100 w kolumnach w ramach każdej cechy. Wyniki ważne.

¹ Kategoria żonaty/zamężna obejmuje także osoby pozostające w związkach nieformalnych.

² Kategoria rozwidziony/rozwidziona obejmuje także osoby w separacji.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z badania *Diagnoza Społeczna 2011*.

Zadowolenie z dotychczasowego życia i poczucie osób starszych

Analizy ogólnego zadowolenia z życia oparto na ocenie całego dotychczasowego życia oraz na poczuciu szczęścia w momencie badania. W szczególności były to następujące pytania:

- Jak ocenia Pan(i) swoje dotychczasowe życie jako całość? (siedmiostopniowa skala od 1 – wspaniale do 7 – okropne),
- Biorąc wszystko razem pod uwagę, jak ocenił(a)by Pan/Pani swoje życie w tych dniach – czy mógłby Pan/mogłaby Pani powiedzieć, że jest: (możliwe odpowiedzi: bardzo szczęśliwy, dość szczęśliwy, dość nieszczęśliwy, bardzo nieszczęśliwy).

Generalnie ponad 70% mężczyzn oraz 67% kobiet w wieku 60 lat i więcej oceniło swoje dotychczasowe życie jako udane lub dosyć dobre (por. tablica 2). Zaledwie 3% mężczyzn i 1,9% kobiet uznało je za wspaniałe. Co setna osoba starsza oceniło je za nieszczęśliwe lub okropne. Dla kobiet średnia wartość skali rośnie wraz z wiekiem, co oznacza, że im starsze kobiety tym bardziej negatywnie oceniają całe swoje dotychczasowe życie. Jeśli chodzi o mężczyzn, to można zaobserwować przeciwną zależność: im starszy mężczyzna, tym bardziej pozytywnie ocenia swoje dotychczasowe życie.

Tablica 2

Rozkład i średnia wartość skalowa odpowiedzi na pytanie „Jak ocenia Pan(i) swoje dotychczasowe życie jako całość?” według płci i wieku (w procentach)

Grupa wieku	Wspaniale	udane	dosyć dobre	Ani dobre, ani złe	niezbyt udane	nieszczęśliwe	okropne	N	średnia
Mężczyźni									
60-64	3,9	33,3	36,3	18,5	6,5	1,5	0,1	821	2,95
65-69	3,1	36,4	34,6	18,8	6,2	0,9	0,0	451	2,92
70-74	1,3	36,0	40,7	17,6	4,2	0,2	0,0	472	2,88
75-79	3,2	37,0	35,9	18,6	3,2	0,5	1,6	376	2,89
80-84	4,2	39,3	33,5	18,4	2,9	1,3	0,4	239	2,81
85+	0,0	40,2	29,9	26,2	3,7	0,0	0,0	107	2,94
60+	3,0	35,8	36,2	18,7	5,0	0,9	0,3	2466	2,91
Kobiety									
60-64	2,5	34,1	36,3	19,8	5,9	0,9	0,5	1068	2,97
65-69	1,5	33,5	35,7	21,7	6,6	1,0	0,0	711	3,01
70-74	2,4	27,5	36,1	23,6	7,8	2,1	0,5	796	3,15
75-79	1,1	29,4	37,3	25,6	5,7	0,9	0,0	664	3,08
80-84	1,9	25,2	36,8	27,8	7,4	0,7	0,2	421	3,17
85+	0,9	26,4	43,2	22,5	4,4	2,2	0,4	227	3,11
60+	1,9	30,4	36,8	22,9	6,5	1,2	0,3	3887	3,06

Źródło: [Abramowska-Kmon, Kotowska, Panek, 2011] na podstawie danych z *Diagnozy Społecznej 2011*.

W badaniu *Diagnoza Społeczna 2011* zebrano także informacje o poczuciu szczęścia w momencie badania. Ogólnie rzecz biorąc ponad trzy czwarte starszych mężczyzn i 70% kobiet w tym samym wieku czuło się (bardzo lub dość) szczęśliwymi (por. tablica 3). Wraz z wiekiem maleje udział osób szczęśliwych, a rośnie nieszczęśliwych. Na przykład w grupie wieku 60-64 lata co czwarty mężczyzna czuł się nieszczęśliwy, zaś dla grupy wieku 85 lat i więcej ten odsetek wzrósł do 29,5%. Podobne wnioski można wyciągnąć dla kobiet, wartości te wyniosły odpowiednio 26 i 36%. W efekcie, średnia wartość skalowa obliczona dla poszczególnych grup wieku dla obu płci rośnie wraz wiekiem. Wynik ten potwierdza zatem wcześniejszy wniosek.

Tablica 3

Rozkład i średnia skalowa odpowiedzi na pytanie: „Biorąc wszystko razem pod uwagę, jak ocenił(a)by Pan/Pani swoje życie w tych dniach – czy mógłby Pan/mogłaby Pani powiedzieć, że jest:?” według płci i wieku respondentów (w procentach)

Grupa wieku	bardzo szczęśliwy	dosyć szczęśliwy	niezbyt szczęśliwy	nieszczęśliwy	N	średnia
Mężczyźni						
60-64	5,8	70,8	21,4	1,9	821	2,2
65-69	4,4	71,8	20,9	2,9	450	2,22
70-74	3,8	74,3	19,8	2,1	470	2,2
75-79	7,5	65,1	23,5	4,0	375	2,24
80-84	6,7	64,2	26,7	2,5	240	2,25
85+	2,9	67,6	27,6	1,9	105	2,29
60+	5,4	70,0	22,1	2,5	2461	2,22
kobiety						
60-64	5,2	69,0	23,6	2,2	1068	2,23
65-69	3,5	67,7	27,0	1,7	710	2,27
70-74	5,2	61,8	28,0	5,0	796	2,33
75-79	3,3	65,6	27,6	3,5	663	2,31
80-84	6,4	58,0	31,6	4,0	421	2,33
85+	1,3	62,6	31,3	4,8	227	2,39
60+	4,5	65,1	27,1	3,2	3885	2,29

Źródło: [Abramowska-Kmon, Kotowska, Panek, 2011] na podstawie danych z *Diagnozy Społecznej 2011*.

Zadowolenie z poszczególnych dziedzin i aspektów życia

Zgodnie z teorią cebulową szczęścia [Czapiński, Panek, 2009; 2011] zadowolenie z poszczególnych aspektów i dziedzin życia jest najpłytszą warstwą dobrostanu, w której człowiek wykazuje największy realizm ocen. W badaniu *Diagnoza Społeczna 2011* zebrano dane dotyczące cząstkowych satysfakcji z 16 różnych dziedzin i aspektów życia. Można je pogrupować następująco:

- społeczne (zadowolenie z dzieci, małżeństwa, ze stosunków z najbliższymi w rodzinie, ze stosunków z kolegami (grupą przyjaciół), z życia seksualnego),
- materialne (zadowolenie z sytuacji finansowej własnej rodziny, z warunków mieszkaniowych),
- środowiskowe (zadowolenie z miejscowości zamieszkania, z sytuacji w kraju, ze stanu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania),
- zdrowotne (ze stanu swojego zdrowia),
- inne (z pracy, ze sposobu spędzania wolnego czasu, ze swoich osiągnięć życiowych, ze swojego wykształcenia, z perspektyw na przyszłość).

Analizy pokazały, że generalnie osoby starsze najbardziej były zadowolone z dziedzin życia związanych z życiem rodzinnym (z dzieci, małżeństwa, ze stosunków z najbliższymi w rodzinie) i w mniejszym stopniu z osobistymi osiągnięciami (z pracy, osiągnięć życiowych, wykształcenia itp.), a także z warunków mieszkaniowych i stanu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania (por. tab. 4 i 5).

Tablica 4

Średni stopień zadowolenia z poszczególnych dziedzin i aspektów życia starszych mężczyzn na skali „1 – bardzo zadowolony, 6 – bardzo niezadowolony” według wieku respondentów (od najwyższego do najniższego dla osób w wieku 60 lat i więcej)

Zadowolenie z:	grupy wieku						
	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85+	60+
1	2	3	4	5	6	7	8
z dzieci	1,94	1,91	2,02	1,95	1,8	2,18	1,95
z małżeństwa	2,14	2,04	2,02	1,96	1,95	2,01	2,05
ze swoich stosunków z najbliższymi w rodzinie	2,27	2,24	2,20	2,08	1,98	2,05	2,18
z miejscowości, w której Pan(i) żyje	2,43	2,34	2,36	2,25	2,17	2,06	2,33
z warunków mieszkaniowych	2,49	2,48	2,52	2,47	2,36	2,42	2,47
ze stanu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania	2,57	2,64	2,54	2,45	2,48	2,62	2,55
ze stosunków z kolegami (grupą przyjaciół)	2,62	2,64	2,61	2,64	2,60	2,79	2,63
z pracy	2,78	2,69	2,61	2,65	-	-	2,74
ze sposobu spędzania wolnego czasu	2,87	2,85	2,76	2,88	2,78	2,93	2,84
ze swoich osiągnięć życiowych	3,07	3,00	2,95	2,93	2,71	2,85	2,97
ze swojego wykształcenia	3,08	2,96	3,03	3,08	2,76	3,34	3,03
z sytuacji finansowej własnej rodziny	3,47	3,24	3,34	3,24	3,07	2,80	3,3
z życia seksualnego	3,23	3,44	3,62	3,85	3,98	3,78	3,45

tab. 4 (cd.)

	1	2	3	4	5	6	7	8
ze stanu swojego zdrowia		3,52	3,52	3,61	3,76	3,78	4,00	3,62
z perspektyw na przyszłość		3,63	3,64	3,68	3,66	3,73	3,92	3,67
z sytuacji w kraju		4,45	4,38	4,42	4,20	4,24	4,14	4,36

Uwaga: Liczebności próby dla poszczególnych kategorii satysfakcji mogły być różne ze względu na fakt, że niektóre aspekty nie dotyczyły wszystkich respondentów.

Źródło: [Abramowska-Kmon, Kotowska, Panek, 2011] na podstawie danych z *Diagnozy Społecznej 2011*.

Tablica 5

Średni stopień zadowolenia z poszczególnych dziedzin i aspektów życia starszych kobiet w na skali „1 – bardzo zadowolony, 6 – bardzo niezadowolony” według wieku respondentów (od najwyższego do najniższego dla osób w wieku 60 lat i więcej)

Zadowolenie z:	grupy wieku						
	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85+	60+
z dzieci	1,85	1,85	1,81	1,78	1,88	1,9	1,84
ze swoich stosunków z najbliższymi w rodzinie	2,12	2,10	2,10	2,03	2,06	2,17	2,09
z małżeństwa	2,18	2,21	2,15	2,15	2,03	1,98	2,16
z miejscowości, w której Pan(i) żyje	2,37	2,29	2,28	2,25	2,22	2,16	2,29
ze stosunków z koleżankami (grupą przyjaciół)	2,48	2,50	2,47	2,45	2,66	2,63	2,5
z pracy	2,54	2,54	2,43	2,39	-	-	2,52
z warunków mieszkaniowych	2,56	2,50	2,55	2,53	2,50	2,55	2,54
ze stanu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania	2,66	2,62	2,68	2,58	2,67	2,63	2,64
ze sposobu spędzania wolnego czasu	2,84	2,87	2,84	2,90	3,02	3,10	2,89
ze swoich osiągnięć życiowych	2,98	3,00	3,07	2,95	3,10	3,08	3,02
ze swojego wykształcenia	3,07	3,19	3,2	3,26	3,39	3,53	3,21
z życia seksualnego	3,23	3,58	3,65	4,01	3,61	3,97	3,45
z sytuacji finansowej własnej rodziny	3,47	3,44	3,56	3,44	3,39	3,25	3,46
z perspektyw na przyszłość	3,61	3,57	3,73	3,80	3,96	3,86	3,71
ze stanu swojego zdrowia	3,45	3,64	3,88	3,96	4,19	4,24	3,78
z sytuacji w kraju	4,42	4,39	4,46	4,35	4,31	4,39	4,4

Uwaga: Liczebności próby dla poszczególnych kategorii satysfakcji mogły być różne ze względu na fakt, że niektóre aspekty nie dotyczyły wszystkich respondentów.

Źródło: [Abramowska-Kmon, Kotowska, Panek, 2011] na podstawie danych z *Diagnozy Społecznej 2011*.

Polscy seniorzy najbardziej niezadowoleni byli z sytuacji w kraju, perspektyw na życie, stanu zdrowia, życia seksualnego i sytuacji finansowej własnej rodziny. Wyniki średniego zadowolenia z poszczególnych aspektów i dziedzin życia według wieku respondentów nie prowadzą do jednoznacznych wniosków. W niektórych dziedzinach życia można zaobserwować spadek stopnia zadowolenia wraz z wiekiem (np. z perspektyw na życie, stanu swojego zdrowia), w pozostałych aspektach nie jest to takie oczywiste. Wydaje się, że pogorszenie zadowolenia wraz z wiekiem w tych dwóch wymienionych dziedzinach, jest raczej naturalne i przewidywalne.

Indywidualne determinanty poczucia szczęścia

Podsumowaniem analiz dotyczących zadowolenia z życia osób w podeszłym wieku (w wieku 60 lat i więcej) jest określenie wpływu indywidualnych cech respondentów (np. płeć, wiek, poziom wykształcenia czy miejsce zamieszkania) na prawdopodobieństwo bycia szczęśliwym. W tabelicy 6 podano oszacowania wartości parametrów przy poszczególnych zmiennych niezależnych oraz współczynniki dotyczące prawdopodobieństwa zajścia danego zdarzenia tzw. szanse w odniesieniu do prawdopodobieństwa dla wybranych grup referencyjnych (*odds ratio*). Generalnie uzyskane rezultaty potwierdzają otrzymane wcześniej wnioski i w większości są spójne z wynikami innych analiz.

Przede wszystkim kobiety mają zbliżone szanse na poczucie szczęścia jak mężczyźni. Jeśli chodzi o wiek, to różnice w prawdopodobieństwie bycia szczęśliwym są istotne dla najstarszej grupy wieku. Oznacza to, że osoba przynajmniej 85-letnia ma wyższe o 33% szanse na bycie szczęśliwą. Wykształcenie istotnie różnicuje prawdopodobieństwo bycia zadowolonym: generalnie im wyższy poziom wykształcenia, tym większe szanse na odczuwanie szczęścia. Na przykład dla osób z wykształceniem zasadniczym lub gimnazjalnym były one o 42%, zaś dla osób z wykształceniem wyższym lub policealnym aż o 150 % wyższe niż dla osób najslabiej wykształconych. Wyniki regresji logistycznej pokazały, że jedynie osoby pozostające w związkach odznaczały się istotnie wyższym prawdopodobieństwem bycia szczęśliwymi niż osoby stanu 'kawaler/panna', natomiast dla pozostałych kategorii stanu cywilnego te różnice były nieistotne statystycznie.

Również osoby starsze mieszkające tylko ze współmałżonkiem lub współzamieszkując z rodziną dziecka miały większe szanse na odczuwanie zadowolenia z życia niż osoby mieszkające samotnie (odpowiednio o 40 i 78% wyższe).

Z kolei osoby mieszkające z dziećmi (jako głowa rodziny niepełnej) charakteryzowały się mniejszym o 25% prawdopodobieństwem bycia szczęśliwymi niż osoby mieszkające samotnie. Fakt pozostawania osobą niepełnosprawną istotnie

zmniejszał szanse odczuwanie satysfakcji z życia w porównaniu do osób sprawnych (były one o 47% niższe).

Tablica 6

Wyniki estymacji modelu regresji logistycznej dla osób starszych dla binarnej zmiennej objaśnianej (1- szczęśliwy, 0-nieszczęśliwy)

Zmienne objaśniające	parametr	Iloraz szans (odds ratio)	Istotność parametru
Płeć			
Mężczyzna	Ref.		
Kobieta	0,048	1,049	
Wiek			
60-64	Ref.		
65-69	0,024	1,024	
70-74	0,067	1,069	
74-79	0,088	1,092	
80-84	0,107	1,113	
85 lat i więcej	0,285	1,330	*
Wykształcenie			
podstawowe i niższe	Ref.		
zasadnicze zawodowe i gimnazjum	0,352	1,421	***
Średnie	0,436	1,547	***
wyższe i policealne	0,907	2,477	***
Stan cywilny			
kawaler/panna	Ref.		
żonaty/zamężna	0,648	1,912	***
wdowiec/wdowa	-0,081	0,922	
rozwódzony/rozwódzona	-0,282	0,754	
Sytuacja rodzinna			
Samotnie	Ref.		
tylko z małżonkiem	0,335	1,398	*
tylko z małżonkiem i dziećmi	0,055	1,056	
tylko z dziećmi	-0,292	0,747	**
z rodziną dziecka	0,578	1,783	***
w gosp. Wielorodzinnym	0,343	1,410	**
Niepelnosprawno			
Sprawny	Ref.		
Niesprawny	-0,557	0,573	***
Miejsce zamieszkania			
Miasto	Ref.		
Wieś	-0,126	0,882	*
Statystyki			
N	7000		
R-kwadrat Coxa i Snella	0,0795		
R-kwadrat Nagelkerkego	0,1147		

a) Istotność parametrów oznaczona została gwiazdkami: * oznacza istotność przy poziomie 0,1, ** istotność przy poziomie 0,05, *** istotność przy poziomie 0,01. b) Iloraz szans (*odds ratio*) pokazuje, jak zmienia się prawdopodobieństwo, że osoba będzie szczęśliwa, gdy zmienna objaśniająca przyjmie określoną wartość, w stosunku do sytuacji, w której zmienna ta przyjmuje wartość referencyjną.

Źródło: [Abramowska-Kmon, Kotowska, Panek, 2011] na podstawie danych z *Diagnozy Społecznej 2011*.

Również miejsce zamieszkania znacząco wpływało na prawdopodobieństwo bycia szczęśliwym: dla mieszkańców wsi było ono o 12% niższe niż dla mieszkańców miast.

Podsumowanie

Celem referatu było przedstawienie wyników analiz zadowolenia z życia osób starszych w Polsce. Otrzymane rezultaty pokazują, że większość Polaków w wieku starszym ocenia swoje dotychczasowe życie jako udane lub dosyć dobre, bardzo rzadko – jako wspaniałe lub okropne. Wraz z wiekiem ocena dotychczasowego życia się zmienia, aczkolwiek należy podkreślić, że w przeciwnych kierunkach dla kobiet i mężczyzn: im starsze kobiety, tym gorzej je oceniają, natomiast im starsi mężczyźni, tym bardziej są z niego zadowoleni. Osoby starsze najbardziej były zadowolone z dziedzin życia związanych z życiem rodzinnym (z dzieci, małżeństwa, ze stosunków z najbliższymi w rodzinie) i w mniejszym stopniu z osobistymi osiągnięciami (z pracy, osiągnięć życiowych, wykształcenia itp.), a także z warunków mieszkaniowych i stanu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Najbardziej zaś były niezadowolone z sytuacji w kraju, perspektyw na życie, stanu zdrowia, życia seksualnego i sytuacji finansowej własnej rodziny. W niektórych dziedzinach życia można zaobserwować spadek stopnia zadowolenia wraz z wiekiem (np. z perspektyw na życie, stanu swojego zdrowia), w pozostałych aspektach nie jest to takie oczywiste. Wydaje się, że pogorszenie zadowolenia wraz z wiekiem w tych dwóch wymienionych dziedzinach jest raczej naturalne i przewidywalne.

Wyniki analiz wskazują, iż w momencie badania większość zbiorowości osób w wieku 60 lat i więcej w Polsce czuło się bardzo lub dość szczęśliwymi, mężczyźni nieco częściej niż kobiety. Wraz z wiekiem maleje udział osób odczuwających szczęście, a rośnie – tych będących raczej nieszczęśliwymi. Wykształcenie i stan zdrowia (mierzony w kategoriach niepełnosprawności) najsilniej wpływały na poczucie szczęścia. Generalnie osoby z wykształceniem wyższym mają dużo większe szanse czuć się szczęśliwymi niż osoby o niższych kategoriach wykształcenia. Podobnie osoby bez niepełnosprawności charakteryzują się wyższym prawdopodobieństwem odczuwania szczęścia niż osoby niepełnosprawne. Osoby pozostające w związkach odznaczają się także wyższymi szansami na bycie szczęśliwym niż te bez współmałżonka.

Podsumowując, należy podkreślić znaczenie wyższego wykształcenia dla ogólnego dobrostanu osób starszych. Generalnie osoby legitymujące się wykształceniem wyższym odznaczają się lepszym stanem zdrowia, dłuższym życiem zawodowym, co przekłada się na większe dochody i lepsze warunki życia, a w efekcie daje lepsze samopoczucie emocjonalne i większe zadowolenie z życia. Zatem warto podkreślać pozytywne konsekwencje posiadania wyższego wykształcenia dla ogólnego indywidualnego dobrostanu osób starszych i dążyć do poprawy poziomu wykształcenia ludności, gdyż spowoduje to wzrost dobrostanu społeczeństwa.

Literatura

- Abramowska-Kmon A., Kotowska I. E., Panek T., 2011, *Osoby starsze w społeczeństwie*, [w]: Kotowska I. E. (red.), *Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków*, raport specjalny dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, 202 s.
- Blanchflower D.G., Oswald A. J., 2004, *Well-being over time in Britain and the USA*, "Journal of Public Economics", nr 88(7-8), 1359-1386
- Böhnke P., Kohler U., 2010, *Well-Being and Inequality*, [w]: Immerfall S., Therborn G. (red.), *Handbook of European Societies*, Springer Science+Business Media, 629-666
- Czapiński J., Panek T. (red.), 2009, *Diagnoza Społeczna 2009 – Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa: VizjaPress&IT
- Czapiński J., Panek T. (red.), 2011, *Diagnoza Społeczna 2011 – warunki i jakość życia Polaków*, raport z badania, Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego
- Green W. H., 1997, *Econometric Analysis*, Prentice Hall, 1075 s.
- Gruszczyński M., 2001, *Modele i prognozy zmiennych jakościowych w finansach i bankowości*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa, 229 s.
- Helliwell J. F., 2003, *How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being*, „Economic Modelling”, nr 20(2), 331-360
- Heukamp F. H., Ariño M. A., 2011, *Does Country Matter for Subjective Well-Being?*, "Social Indicators Research", vol. 100, nr 1, 155-170
- Stuart-Hamilton I., 2006, *Psychologia starzenia się*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań, 303 s.
- Waite L.J., 2009, *Marital history and well-being in later life*, [w:] Uhlenberg P. (red.), *International Handbook of Population Aging*, Springer Science+Business Media, 691-704

Anita Abramowska-Kmon

**Life satisfaction of the elderly in Poland in the light
of the *Social Diagnosis 2011***

Abstract: The main aim of the paper was to analyse the subjective well-being of the elderly in Poland, as well as its determinants by use of the logistic regression. The data used come from the 2011 wave of the survey "*Social Diagnosis – living conditions and quality of life of Poles*". The analyses have shown that men aged 60 years or more had higher subjective well-being than their female counterparts. Subjective life satisfaction of the elderly in Poland decreases with age for women, but for males on the opposite. The elderly in Poland were satisfied the most with the aspects related to their personal life such as children, marriage, relationship with family member and relatives, while they were the least satisfied with situation in the country, life prospects, health status, sexual life, and economical situation of their families. Educational level and health status (measured in terms of disability) had the greatest impact on the sense of happiness. Generally people with the highest level of education had more chances to be happy than those less educated. The probability of happiness among people without disability was higher than among disabled ones. Married people also had bigger odds to be happy.

Key words: the elderly, life satisfaction, happiness, subjective well-being